

Hüseyin Serdar Tabakoğlu

*Dr. Öğretim Üyesi

1- Hocam isterseniz ilk olarak, Barbaros Hayreddin Paşa'nın isminden başlayalım. Barbaros ve Hayreddin isimlerinin hikayesi nedir? Hangi ismi kullanmak daha doğru olur?

Barbaros, İspanyolların Barba-roja yani kızıl sakal anlamında daha çok Hızır Reis'in ağabeyi Oruç Reis için kullandıkları bir tabirdir. Bununla birlikte iki korsan kardeş, Oruç ve Hızır İspanyol kaynaklarında Barbaros kardeşler veya Barbaroslar olarak da geçmektedir. Oruç Reis'in şehadetinden sonra bu deyim sadece Hızır Reis için kullanılacak ve kendisi bizim tarihimizde de bu şekilde meşhur olacaktır. Hayreddin ismi ise Hızır Reis'e denizlerdeki gazalarından dolayı verilen, dinin gayretlisi anlamına gelen bir isimdir. Bence her iki ismi beraber kullanmakta bir sakınca yoktur. Yalnızca şuna dikkat edilmesini öneriyorum: Osmanlı hizmetine girmeden önceki faaliyetleri için Hızır Reis veya Barbaros, Osmanlı hizmetine girmesinden sonraki dönem için ise Barbaros Hayreddin olarak kullanılması daha uygun olur. Hatta 1534, yani Kapudan Paşa'lık döneminden sonra mutlaka "reis" yerine "paşa" şeklinde kullanılması daha iyi olur. Bu tarz kronolojik detaylara tarihçi dikkat etmelidir.

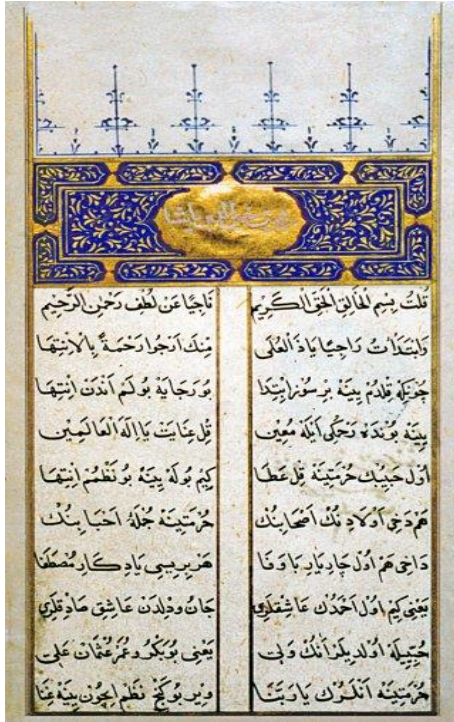
2- Barbaros Hayreddin Paşa'nın ailesi ve kökeni hakkında bilgi verebilir misiniz?

Barbaros'un kökenleri hakkında bilgilerimiz maalesef çok sınırlıdır. Bu konuda sadece Barbaros'un Gazavat'ından bilgi edinebiliyoruz. Barbaros kardeşler Fatih Sultan Mehmed'in fethettiği Midilli adasında Yakup Ağa isimli bir "sipahi-zâde"nin çocukları olarak dünyaya geliyorlar. Adanın fethinde yararlılık gösteren Yakup Ağa buraya yerleşip Fatih'in izniyle yerli gayrimüslim kadınlarla evlenen askerler arasında.

3- Hayreddin Paşa'nın hayatı anlatılırken, anılarının derlendiği Gazavat adlı eser ana kaynak olarak kullanılıyor. Buradaki bilgileri, yabancı arşivlerden de yararlanmak suretiyle karşılaştırmalı olarak incelemiş bir tarihçi olarak, Gazavat'ta ne gibi tarihi hatalar gördünüz? Bu eser, okurlar tarafından nasıl bir tenkit sürecine tâbi tutulmalı?

Gazavat bütün tarih kaynakları gibi mutlaka bir tenkit sürecinden geçirilerek incelenmeli. Aynı durum en güvenilir tarih kaynaklarımız olan arşiv belgeleri için de geçerlidir. Gazavat'ın birtakım kronolojik problemleri var gibi görünüyor, sonradan kaleme alındığı için tarihler ve olaylar karıştırılmış olabilir. Tabii bu eser bir tarih kitabından ziyade İstanbul'da Kanuni Sultan Süleyman'ın kapudan paşalık görevine getirdiği Barbaros Hayreddin Paşa'nın kökenlerini merak etmesi üzerine kaleme alınmıştır. Bu nedenle kısmen politik bir biyografi eseri olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Gazavat'ta benim karşılaştığım en büyük problem doğru bir kronoloji inşa etmektir. Bu hususta da İspanyol kaynakları, özellikle de resmi donanma tarihi oldukça yardımcı oldu. Bu kaynaklar ayrıca bizde her zaman problem yaratan yabancı isimlerin çözülmesi konusunda da faydalı oldu. Barbaros'un Gazavat'ı kendisinden sonra başta Kâtip Çelebi olmak üzere deniz tarihi üzerine yazan herkesin faydalandığı temel eser olmuştur. Barbaros'un özellikle Osmanlı hizmetine girmesinden sonraki hayatı daha da netleşmektedir. Buna karşılık ilk korsanlık dönemleri ve özellikle Cezayir günlerini aydınlatmak için mutlaka öncelikle İspanyol, daha sonra da İtalyan kaynaklarına başvurmak gerekir. Yeri gelmişken İspanyol kronik ve hatıratları ile arşiv

belgelerinin de karşılaştırmalı tarih yöntemiyle dikkatli bir tenkitten geçirildikten sonra kullanılmasını tavsiye ederim.

Gazavât-1 Hayreddin Paşa'nın İlk İki Sayfası

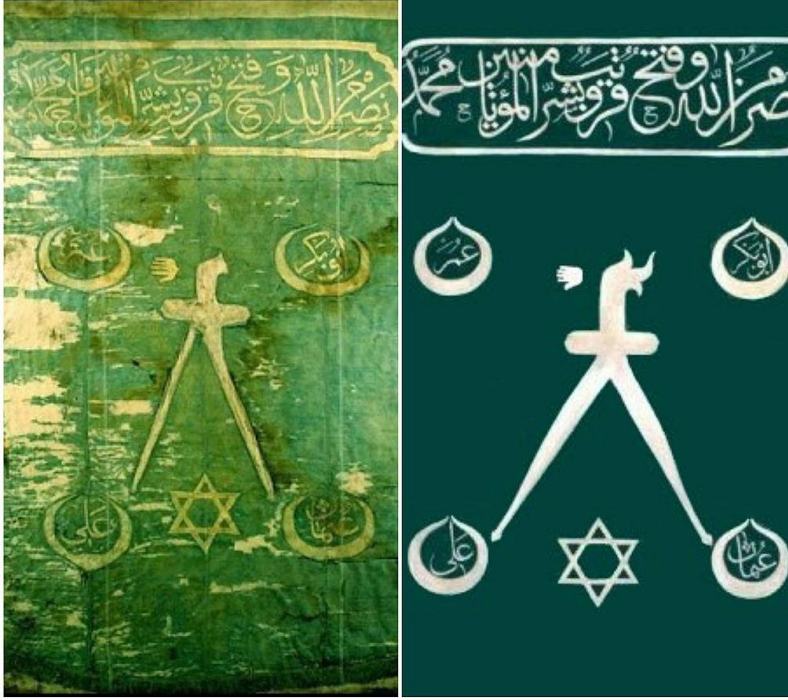
4- Barbaros kardeşlerin 1515 yılından itibaren, Yavuz Sultan Selim'e bağlılıklarını bildirerek Osmanlı himayesine girmeleri, onların Akdeniz'deki faaliyetlerini ne şekilde etkiledi?

Barbaros kardeşlerin Osmanlı desteği almaları öncelikle bütün Osmanlı limanlarını kullanabilmeleri ve Anadolu'dan asker ve denizci toplayabilmeleri anlamına gelmekteydi. Zira Mağrip'te azınlıkta olan bir kuvvet olarak böyle bir desteğe muhtaçlardı. Tabii bu destek aynı zamanda Osmanlı sistemi içine dahil olmayı gerektiriyordu. Yani Osmanlıların imzaladığı uluslararası antlaşmalar, ahidnâmeler Barbaros kardeşleri de bağlayacaktı. Mesela Venedikle barış halinde olan Osmanlı idaresi, Barbaros kardeşlerin Venedik gemilerine zarar vermemelerini emretmekteydi. Bu durumda Barbarosların mücadelelerini Mağrip'te İspanyollara ve İspanyol yanlısı yerel idarelere yoğunlaştırdığını görmekteyiz.

5- Oruç Reis 1516 yılında Cezayir'e hakim olarak, Cezayir Sultanı oluyor. Daha sonra kendisi şehit edilince, hakimiyeti kardeşi Hayreddin sağlıyor. Barbaros kardeşlerin, Cezayir Sultanı olmaları nasıl gerçekleşti?

Barbaros kardeşler Mağrip kıyılarında geldiklerinde öncelikle Tunus sultanına bağlı olarak Halkulvad kalesini üs olarak kullandılar ve Batı Akdeniz'de korsanlık faaliyetlerine başladılar. Özellikle İspanyollara karşı başarıları arttıkça şöhretleri Mağrip'te yayıldı. İspanyollar 1500'lerin başlarında Reconquista'nın bir devamı niteliğinde Kuzey Afrika'da birçok liman kentini ele geçirmişler ve garnizonlar kurmuşlardı. Bu üslerden birisi de Cezayir önündeki kayalıkta yer alan İspanyol burcuuydu. İspanyollar buradan şehri kontrol etmekte ve haraç toplamaktaydılar. 1516 yılında Cezayir ahalisi bu durumdan kurtulmak için Barbaros kardeşlere başvurdu. Oruç Reis şehri hâkimiyeti altına alarak İspanyol taraftarı idarecileri

ortadan kaldırdı. Buna karşılık İspanyol burcunun alınması henüz mümkün olmayacak ve İspanyollar şehrin geri alınması için karşı harekâtlar düzenleyecekti. Barbaros kardeşlerin idaresinde Cezayir’de yeni bir yönetim oluşturuldu. Önde gelen yerel aileler ve korsanlar arasında bir işbirliği olduğu anlaşılıyor. Buna karşılık bu durumun yani Türk asıllı korsanlar ile yerel halk ve aileler arasında gerilimlerin ve iktidar kavgalarının da eksik olmadığını söylememiz gerekir.

Barbaros Hayreddin Paşa'nın Sancağı

6- Bugün “korsanlık” dendiğinde, insanların aklında Somali gibi birtakım fakir ülkelerde görülen eşkıyalık faaliyetleri veya bazı filmlerdeki gibi illegal örgütler canlanıyor. 1500’lerde korsanlığın tanımı tam olarak neydi, korsanlık faaliyetleri belli bir hukuka bağlı mıydı?

İki kavramı artık birbirinden net olarak ayırmamız gerekir. Korsanlık bir devletin himayesinde, belirli sınırlamalara ve hukuk kurallarına bağlı olarak denizlerde faaliyet gösterilmesidir. Osmanlı kaynaklarında “levend” veya daha çok “gönüllü reisler” ifadelerini görmekteyiz. Osmanlı korsanlarının da İslâm hukukuna bağlı olarak faaliyet göstermeleri esastı. Bu sistemde Şer’i hukuk içinde ele geçirilen ganimetin beşte biri hükümdara verilmekte ve emân/ahidnâme verilen devletlere saldırılmaması şartı ile korsanlığa izin verilmekteydi. Buna karşılık deniz haydutluğu ise herhangi bir devlete bağlı olmadan ve hiçbir sınırlama kabul etmeden denizlerde gerçekleştirilen eylemdir. Osmanlıların “harami levend” olarak isimlendirdikleri bu haydutlar yakalandıkları zaman çok ağır bir şekilde cezalandırılmaktaydılar. Buna karşılık korsanlar esaret altında farklı muamele görürlerdi. Bunun sebebi büyük ölçüde Akdeniz dünyasında yüzyıllar içinde yerleşen karşılıklı teamüller olmasına rağmen bir devletin himayesi altında olma durumu da kuşkusuz önemliydi.

7- Barbaros Hayreddin, 1534 yılında Osmanlı hizmetine girerek Kaptan-ı Derya oluyor. Daha önce direkt olarak Osmanlı hizmetinde çalışmadığı hâlde, böylesine yüksek bir makama atanmasını nasıl yorumlayabiliriz?

Bunun istisnai bir durum olduğu anlaşıyor, zira Osmanlı sisteminde genel yaklaşım devşirme/enderun sistemi içinden yüksek yöneticilerin çıkmasıdır. Genç yaşlarda Osmanlı hizmetine alınan çocuklar bir Osmanlı yönetici sınıfını oluşturmak için eğitilirlerdi. Barbaros sistem dışından çağrılan bir isim. Bunu bir kriz döneminde alınan olağanüstü bir tedbir olarak yorumlayabiliriz. Zira Andrea Doria komutasındaki İspanyol donanması 1532 yılında Mora yarımadasında önemli bir deniz üssü olan Koron'u ele geçirmişti. Bu demek? Bu Osmanlı denizgücünün gelişiminde II. Bayezid dönemi kazanımlarından birinin kaybı demek. Osmanlıların denizlere yaklaşımda ilk öncelikleri daimi payitahtın ve Osmanlı kıyılarının güvenliğidir. Bu amaçla Fatih döneminde Ege denizinde hâkimiyet kurulmaya başlanmış ve önemli girişimler gerçekleşmişti. Mesela Boğazönü adalarının fethi büyük ölçüde payitahtın denizlerden gelebilecek bir saldırıya karşı korunması amacıyla gerçekleştirilmişti. Aynı şekilde II. Bayezid döneminde de Mora'daki Venedik üslerinin ve tabii Koron'un fethi Osmanlı kıyılarına tehdit olabilecek merkezlerin ele geçirilmesi demekti. Bu bağlamda bakıldığında Doria'nın Koron harekâtı, Osmanlılar için ciddi bir kriz yaratmıştı. Zaten Osmanlı himayesinde olan Barbaros Hayreddin Reis, İstanbul'a çağrılmış ve donanmanın başına getirilmişti. Barbaros'tan sonra donanma yönetiminde Sokollu Mehmed Paşa ve Piyale Paşa gibi tekrar klasik devşirmelere yani sistem içinde yetişen adamlara dönüldüğü görülmektedir. Ta ki bir diğer kriz dönemine kadar. 1571 İnebahtı felaketinden sonra Osmanlı donanması tekrar denizlerden yetişen korsan asıllı birine, Kılıç Ali Paşa'ya teslim edilecektir.

Barbaros Hayreddin Paşa

8- Hayreddin Paşa'nın Osmanlı hizmetinde Kaptan-ı Derya olması, Akdeniz'deki Osmanlı varlığı için nasıl bir gelişme oldu?

Kanuni döneminde, Osmanlı İmparatorluğu bütün sahalarda büyük gelişmeler göstermekteyken ve altın çağını yaşamaktayken, denizgücünün de bu büyük imparatorluğa yakışır bir gelişme göstermesi gerekiyordu. Denizlerde güçlü olmanın gereğini anlayan Veziriazam İbrahim Paşa'nın, Barbaros'un İstanbul'a çağrılmasında etkili olduğunu

biliyoruz. İbrahim Paşa Osmanlı denizgücünü zirveye taşımak amacındaydı, ki kendisinin daha önce Piri Reis'i himâye ederek, kartografik eserlerini desteklediğini hatırlamamız gerekir. Barbaros Hayreddin Paşa, gerçekten de Osmanlı denizgücünde beklenen büyük değişimi gerçekleştirmiştir. Tersane-i Amire bir düzene sokulmuş ve bir deniz eyaleti olan Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti meydana getirilmiştir. Bu deniz teşkilatı özellikle İspanyol komutanları tarafından Osmanlı denizgücünün üstünlüğünün en önemli sebebi olarak gösterilmiştir.

9- Preveze Deniz Savaşı nasıl kazanıldı? Barbaros Hayreddin Paşa nasıl bir strateji izledi?

Preveze Deniz Savaşı'nın tam olarak ne olduğunu iyi anlamamız gerekiyor. Bu savaş İnebahtı'da olduğu gibi iki rakip filonun muntazam savaş düzenlerini alarak, yani merkez, kanat ve ihtiyat hatlarının oluşturularak karşı karşıya geldiği bir çatışma değil. Hıristiyanlar tabii ki daha ağır kadirgalar ve ayrıca daha ağır silahlı kalyonlar kullandıkları için bu tip bir çatışmayı tercih etmekteydiler, ancak Barbaros Hayreddin Paşa'nın bu tuzağa düşmediği görülüyor. Preveze John F. Guilmartin'in de vurguladığı gibi amfibi bir savaştır, yani her iki tarafta karada konuşlu top bataryalarının ve askerlerin savaşını gidişatını etkileyeceğinin farkındaydılar. Kutsal İttifak filosu, Preveze önüne gelerek Osmanlı donanmasını savaşa zorlamaya çalışmıştır. Buna karşılık düşmanın sayısal üstünlüğünün de farkında olan Barbaros, limanda kalarak daha temkinli bir savaş tarzını benimsemişti. Preveze önündeki Hıristiyan filosunun savaş düzenini uzun süre devam ettirmesi mümkün değildi. Zira filo denizde teyakkuzda kaldığı her an değerli su ve peksimet kaynaklarını tüketmekte ve kürekçileri yıpranmaktaydı. Osmanlı donanması ise Preveze kalesinin topraklarının koruması altında güvendedi. Hıristiyanların karaya asker çıkartarak Osmanlı bataryalarını etkisiz hale getirme girişimleri de sonuçsuz kalmıştı. Barbaros, korsanlık tecrübesinin de etkisiyle harekete geçmek için ve düşman gemilerini vurmak için doğru anı bekledi. Andrea Doria hava koşullarının bozulmaya başlaması nedeniyle geri çekilmeye başlayınca, Barbaros beklediği fırsatın doğduğunu gördü. Hıristiyan donanmasında kürekli kadirgaların ve rüzgara bağımlı kalyonların geri çekilme esnasında tekrar koordine olamadıkları ve savaş düzeni oluşturamadıkları anlaşılıyor. Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması, hilal düzeni alarak dağınık durumdaki Hıristiyan kalyonlarını avlamıştır.

Preveze Deniz Muharebesi'ni Tasvir Eden Osman Nûri Paşa'nın Yağlı Boya Tablosu

10- Preveze Deniz Savaşı'nın Türk denizcilik harp tarihi açısından önemi malum. Peki Batılılar bu savaşa nasıl bakıyor?

Preveze bir deniz zaferi olduğu kadar Akdeniz'de Hıristiyanlara vurulan çok önemli bir psikolojik darbe. Preveze ile “Türkler denizlerde yenilemez” efsanesi doğuyor. Her ne kadar Hıristiyanların kayıpları çok fazla olmasa da, Preveze'den İnebahtı'ya kadar Türklerle denizlerde karşı karşıya gelmemeye özen gösterdikleri dikkat çekmekte. Hatta İnebahtı'da bile çok tereddüt ediyorlar. Buna karşılık, İspanyol belgelerinde Batılıların Preveze'den gerekli dersleri çıkardıkları ve hatalarını İnebahtı'da tekrar etmedikleri görünüyor. İnebahtı'yla ilgili çalışmalarımda bu belgelerde İspanyol komutanların yazışmalarında birbirlerine sürekli “Barbaros” ve “Preveze” ikazlarında bulduklarını gördüm.

11- Bazı tarihçiler Preveze'den sonra, Akdeniz'in bir Türk gölü olduğunu söylüyorlar. Bu söylem gerçeği yansıtıyor mu?

Tabii böyle bir söylem doğru değil. Akdeniz hiçbir zaman Roma İmparatorluğu'nun “Mare Nostrum”u gibi Osmanlıların İç Denizi olmadı, çünkü bu denizin bütün kıyılarına hâkim olamadık. Akdeniz'in özellikle batı kısmı bazı Osmanlı harekâtlarına karşı Hıristiyan sahası olmaya devam etti. Buna karşılık Doğu Akdeniz'de çok daha sıkı bir Osmanlı kontrolü olduğu görülüyor. Prof. Dr. İdris Bostan hocamız bu durumu Osmanlı Akdenizi terimiyle ifade eder. Yani Osmanlı kurallarının nizam verdiği bir Akdeniz parçası, bir nevi Osmanlı suları.

12- Hocam son olarak genel bir değerlendirme yapacak olursak, neler söylemek istersiniz?

Preveze'nin hem bizim hem de Batı tarihçiliği açısından da psikolojik bir eşik olarak çok ön planda olduğu görülmekte. Bence 1560 yılında gerçekleşen Cerbe Deniz Savaşı, Akdeniz'deki dengeleri sarsması bakımından en az Preveze kadar önemli bir savaştır. İspanyollar Cerbe'de çok daha büyük bir kayba uğradılar ve bu onlar için bir dönüm noktası

oldu. Benim görüşüme göre 1560 yılından itibaren 10 yıl boyunca İnebahtı Deniz Savaşı'na hazırlanan İspanyolların Osmanlı denizcilik teşkilatını inceledikleri, özellikle Cezayir-i Bahri Sefid Eyaleti modelini örnek alarak uygulamaya çalıştığı anlaşılmaktadır. İspanyol raporlarına göre Osmanlı denizgücünün başarısının sırrı donanma komutanlığı görevini bir eyaletin yönetimi ile birleştirmektir. Zira bu teşkilat biçimi Osmanlı tarafına kaynakların verimli kullanılması ve donanmanın ihtiyaç duyduğu asker ve malzemenin temini açısından müthiş bir avantaj sağlıyordu. Ayrıca daha önce belirttiğim gibi İnebahtı'ya hazırlanan İspanyol komutanlarının Preveze'yi ve Barbaros'un savaş taktiklerini tekrar tekrar inceledikleri ve çalıştıkları anlaşılıyor. Buna karşılık Osmanlı tarafında Uluç Ali Paşa İnebahtı'dan önceki saatlerde toplanan savaş konseyinde Barbaros ve Turgudca gibi deniz kurtlarının tecrübeleri unutulduğu için neredeyse isyan halindedir. Eğer İnebahtı'da Osmanlılar Barbaros'un Preveze'de uyguladığı taktiği uygulasalar ve daha temkinli hareket etselerdi sonuç büyük ihtimalle oldukça farklı olurdu.

Barbaros Hayreddin Paşa'nın İstanbul'daki Türbesi

Kıymetli vaktinizi bize ayırıp, sorularımıza cevap verdiğiniz için teşekkür ederiz hocam.

Ben teşekkür ederim.